

Aušros laikų Tilžės vaizdas.

Mažoji Lietuva: muzikinio gyvenimo ypatumai (II)

Dr. Daiva Kšanienė

Jau nuo pirmųjų visiškai savarankiškos veiklos metų, 1899 m. žiemos, giedotojų draugija dirbo labai intensyviai, nuosekliai, nusistatę savo veikimo pobūdį ir lietuvišką kryptį, kuri buvo aiškiai suformuluota 1899 m. lapkričio 12 d. priimtuose (tada draugija vadinosi „Giedojimo draugyste“), o 1907 m. pataisytuose įstatuose (jau — Tilžės lietuvių giedotojų draugija): „Giedotojų Draugija nori giesmėmis, dainomis ir visokiais, ypač dramatiškais vaidinimais meilę ir lietuvių kilmę ir garbę išskirti. Ji parengia ir metus menkiausiai dvi didi šventi Tilžėje ir tris ar daugiau vakarų Tilžėje ir kitur Lietuvoje“. Ši savo nusistatymą giedotojai ištikimai ir nuosekliai vykdė iki pat draugijos uždraudimo nacių laikais (1935).

Jau patoje XX a. pradžioje Tilžės lietuvių giedotojų draugija tapo pagrindine Mažosios Lietuvos lietuvių kultūrinio gyvimo reikėja, prasidėjusio chorinio sąjūdžio ašimi ir tradicija, kurias netrukus perėmė visos besikuriantios lietuviškos giedotojų draugijos, kūrėja.

Viena iš jų — tai didelių vasaros ir žiemos (vasarinių ir žieminių) švenčių rengimas su savita, Vydūno sukurtą struktūra. Paprastai švenčių scenarijų sudarydavo trys tarpusavyje persipinančios dalys — muzikos (chorinė, orkestrinė), vaidinimas bei laigymai ir pasilinksminimas. Dažniausiai giedotojų šventės vykdavo Tilžės Jokūbynės sode arba apie 700 vietų turinčioje salėje (Jakobsruh), o taip pat Tilžės Šaulių namuose (apie 300 vietų salė), Tilžės Pilies namuose (apie 400 vietų salė), kuriose buvo įrengta vaidinimams tinkama pakyla. (Jokūbynės salėje ją kaskart reikėdavo įrengti patiems).

Svarbiausią švenčių ir vakarų programos dalį sudarydavo choro dainos. Per vieną koncertą, giedotojai atlikdavo po 12-16 dainų ir giesmių. Jų žodžiai būdavo išspausdinami lietuviškai ir vokiškai, išplatinami klausytojams.

Reikia pabrėžti, kad Vydūnas „ankščiau, negu Lietuvos profesionaliosios muzikos žymieji atstovai, pradėjo rengti

pasaulietinės muzikos koncertus ir Mažajoje Lietuvoje, ir atvykdamas į didžiąją Lietuvą. Neabejotinai kasmetinė žieminių ir vasarinių švenčių tradicija turėjo įtakos ir visos Lietuvos „klojimų gadynei“.

Didžiosiose Tilžės lietuvių giedotojų draugijos šventėse būtinai skambėdavo įvairių sudėčių, dažniausiai pučiamųjų instrumentų, orkestro muzika. Grodavo Tilžės (arba kitų vietovių) vokiečių kariniai orkestrai, kuriuose būdavo iki 40 muzikantų. Jie, nesant lietuviško orkestrinės muzikos repertuaro, grodavo kitų tautų — vokiečių, italų, prancūzų ir kt. kompozitorių kūrinius. Šalia dominuojančių nelabai meninių požiūriu vertingų kūrinių, orkestrai atlikdavo ir klasikinius veikalus. Ši orkestrinės muzikos įtraukimo į šventes tradicija vėliau ir išvirtino Klaipėdos krašto draugijų renginiuose, kur pasirodydavo ne tik įvairių miestelių kariniai, Šaulių organizacijos pučiamųjų instrumentų orkestrai, bet ir Klaipėdos konservatorijos simfoninis, o 1938 m. dainų šventėje — Kauno radiofono simfoninis orkestrai.

Neretai šventėse grodavo instrumentiniai ansambliai, dainuodavo solistai, pritariant pianinu ar smuiku.

Savita giedotojų švenčių dalis — laigymai — mergaičių rateliai su dainomis, kai „dainuodamas mergaitės žengia ir sukiniėjasi reikšmingais vingiais“. Laigymus Vydūnas įvesdavo į savo dramos veikalų pastatymus, tačiau jie būdavo užvedami ir atskirai, kai kada įvardijant juos apibūdinančiais pavadinimais, pvz. „Linksmos mes esame su vainikėliais rankose“ (1924 m. šventė Tilžėje), „Sapnas mūsų gyvastis“ (1923 m. šventė Klaipėdoje) ir pan.

Tilžės lietuvių giedotojų šventėse ir vakaruose visada būdavo rodomi dramos spektakliai, paprastai Vydūno veikalai, scenos vaizdeliai: „Numanė“, „Prabočių šešėliai“, „Amžina ugnis“, „Pasilgimas veldėtojo“, „Santauka“, „Jonukas“, „Motutės diena“ ir kt. Spektaklius režisuodavo pats Vydūnas.

Didžiosiose šventėse būdavo sakomos prakalbos, skaitomos paskaitos, „šviesos vaizdais

rodomi Lietuvos kraštai, jos istorės įvykiai“.

Pirmoji Tilžės lietuvių giedotojų draugijos didelė savarankiška šventė (atsiskyrus nuo „Birutės“) įvyko 1899 m. gegužės 14 d. Tilžės Jokūbynės salėje, Vydūno diriguojamas choras padainavo 12 lietuviškų dainų. Alberto Storostos „Tėvas senasis“, „Lietuva“, K. Janzės „Ko liudi?“, „Anksti rytą kėliau“, „Linelius roviau“ ir kt.

Šventėje dalyvavęs Tilžės karinio pulko pučiamųjų orkestras pagrojo Ch. W. Glucko operos „Ifigenija Aulidėje“ uvertiūrą, R. Wagnerio operos „Lohengriną“ įžangą.

Šventė turėjo didelį pasisekimą. Ji parodė draugijos choro pajėgumą kurti ne taip greit išblėstančias menines vertybes. Susirinkusiems dainų koncertas „padarė didelį įspūdį ir lietuviškumą daugiau sužadino negu seniau sakytos kalbos“.

Nuo to laiko Tilžės lietuvių giedotojų draugijos rengiamų švenčių populiarumas sparčiai augo. Apie jas garsas pasklido ir Didžiojoje Lietuvoje, kurios spaudoje buvo raginama iš „tilžiškių mokyti dainos ir scenos entuziastams“.

Vydūnas su savo giedotojais įtvirtino dar vieną lietuvių muzikinės kultūros plėtojai Mažajoje Lietuvoje labai naudingą, vėliau visų krašto chorų pamėgtą tradiciją — koncertines išvykas į kitas vietas. Su lietuviška daina,

vaidinimais Tilžės giedotojai ne kartą lankėsi Ragainėje, Šilutėje, Plaškiuose, Gumbinėje, Klaipėdoje, Kaukėnuose, Smalininkuose, Skaisgiriuose, Lauksargiuose, Verdainėje, Rūkuose, Piktupėnuose, Lazdynuose, Žibuose, Rusnėje, Nemunynė, Pagėgiuose, Panemunėje ir kt. taip pat Tauragėje, Palangoje, Kaune, bet dažniausiai — ant Rambynų kalno.

Palankiai apie Vydūno chorą atsiliepdavo spauda, pripažinusi, kad Tilžės giedotojų dainavimas labai nuoširdus, muzikalus, kad jie „dainos dvasią moka gerai pareikšti“. Net vokiečiai gerai vertino Vydūno kolektyvą ir dažnai, nuo pat 1900 m. kviesdavosi jį į savo šventes lietuviškai padainuoti. Vydūnas sakė, kad „vokiečiai jau pradėjo pastebėti grožę lietuviškų dainų ir lietuviškų koncertų“. Geriausio Tilžės vokiečių mišraus choro vadovas, Vydūno bičiulis W. Wolff, lankėsi beveik kiekvienoje Tilžės lietuvių giedotojų šventėje, giesmių ar dainų koncerte, Vydūno choro dainavimą laikė pažydziniu ir patarė savo choristams „eiti pasiklausyti ir iš to pasimokyti“.

Remiantis tuo, galima padaryti išvadą, kad Tilžės lietuvių giedotojų draugijos choras, dirbdamas nuosekliai, nesiblaškant, nuolat gludindamas ir papildydamas repertuarą, pasiekė gan aukštą meninio, artimo profesionaliam, atlikimo lygio. Pats Vydūnas pasižymėjo puikiomis choro vadovo ir dirigento savybėmis. J. Strolia rašė, kad „diriguodavo jis savotiškai, skirtingai nuo kitų chorvedžių (...), kartais su ilga lazda, elastiškais judesiais parodydamas dainos slinkti ir jos išraišką“.

Vydūnas nurodė, kad per savo veiklos metus giedotojai surengė daugiau nei 200 švenčių, vakarų, koncertų.

Vydūno pasėtas grūdas Mažosios Lietuvos muzikinės kultūros baruose gražiai sudugo ir „lietuviška daina, lietuviška kultūra ėmė spinduliuoti į visą pajurio kraštą“.

Isisteigus draugijų „Santarai“, jos suvažiavimas, įvykęs 1912 metų spalio 6 d., valdybos pirmininku išrinko Vydūną. Vydūnas ragino, skatino steigti vis naujomis giedotojų draugijoms, pats stebėjo jų veiklą, padėdavo ne tik patarimais, bet ir konkrečia pagalba.

Vydūnas džiaugėsi ir kal-

bėjo: „(...) Ir yra labai svarbu, kad Mažosios Lietuvos lietuvių jaunimas spietiasi į chorą. Nebeskambant dainai senuoju būdu, gražu, kad skrieda ji į žmonių širdis iš choro dainavimo“.

Vazinėdami su koncertais po kraštą, Tilžės lietuvių giedotojai būrė lietuviškas draugijas vieną po kitos, išugydami dar vieną — draugijų bendrą švenčių rengimo tradiciją — Klaipėdos krašto būsimų dainų švenčių užuomazgą. Tokių jungtinių švenčių, vykstančių įvairiose vietovėse, siela, spinduliuojanti pakilia, dvasingą atmosferą, buvo Vydūno asmenybė.

Bendras šventės Tilžės lietuvių giedotojų draugija yra surengusi beveik su visomis Mažosios Lietuvos giedotojų draugijomis. Dažniausiai bendrus vakarus ir šventes su dainomis ir vaidinimais rengdavo su Pagėgių, Šilutės, Rūkų, Panemunės, Klaipėdos, Kaukėnų, Katyčių, Smalininkų draugijomis. Vydūnas labai džiaugėsi jungtine Tilžės giedotojų ir Klaipėdos „Vienybės“ draugijų švente Klaipėdoje 1913 m. sausio 12 d., į kurią „tiek susirinko žmonių, kaip tai Klaipėdoje dar niekuomet nenusidavė. Matyt pradeda ten judėti lietuviai.“ To vakaro programoje skambėjo Č. Sasnauskos dainos „Žmonijos gerovė“, „Sužadinkim Lietuvą“ ir kt. su orkestro palydėjimu ir dainos a capella. Parodytas scenos vaizdelis — Vydūno „Smarkusis Kruša ir Sigutė“.

Dažniausiai Mažosios Lietuvos giedotojų draugijų chorai susitikdavo tradicinių švenčių — Joninių metu ant numylėto Rambynų kalno, kur suplaukdavo, suvažiudavo dainininkai, šokėjai ir žitrovai iš viso krašto, taip pat iš Tauragės, Kauno ir kt. Nuo 1907 iki 1933 metų kasmet dalyvauti šventėje atvykdavo ir Tilžės lietuvių giedotojų draugija. Be Vydūno šventės Rambyne buvo neįsivaizduojamos. Vydūnas būdavo labai laukiamas, trokštama paties jo pasirodymo, įkvėpto žodžio, dirigavimo, nes sugebėdavo savo vidinė šviesa apgaubti susirinkusius, kilstelti kiekvieno dvasią, uždegti noru ir pasiryžimu tobulėti, dirbti lietuvių tautos labui.

Po pasakytų kalbų Rambyne suskambėdavo chorų balsai, sukdamosi šokėjų rateliai. Atskirai dainuodavo visi atvykę kolektyvai su savo dirigentais, o šventės pabaigoje nuaidė-

davo galingas visų dalyvių choras. Diriguodavo jam Vydūnas su polėkiu, išjautimu, išraiškingais, plastiškais mostais.

Įžvelgdamas didžiulę lietuviškų draugijų meninio, muzikinio darbo svarbą, Vydūnas nenuilsdamas gyvu žodžiu ir spaudoje aiškino, kaip ir kokius reikėtų rengti vakarus, šventes, koncertus, kokiu būdu būtų patraukti žmonės ir artinti juos prie aukštesnės dvasinės kultūros. Jis nerimavo, kad ne visos susikūrusios giedotojų draugijos gausios, patvarios, ne visos reguliariai dirba, ne viena stokoja profesionalumu.

Norėdamas padėti chorvedžiams (kurių dauguma neturėjo pakankamo muzikinio išsilavinimo) pasiekti geresnių rezultatų, įtapo choro skambėjimo, subtilesnio dainų interpretavimo, Vydūnas ne kartą yra davęs jiems specifinių praktinių patarimų, nurodydamas, kad chorvedžiai turi kiek galėdami rūpintis „giedotojų tarena“, gražiu vokalo skambesiu, aiškino, kaip artikuliuoti balsius, tarti priebalsius, kokiu būdu pasiekti norimo choro tembro ir pan.

Tokiu būdu, Tilžės lietuvių giedotojų draugija davė pradžią aktyvesniam lietuvininkų choriniam judėjimui. Ji sukūrė bei įtvirtino visai Mažosios Lietuvos lietuvių muzikinės kultūros plėtoje naudingas tradicijas.

Lietuviškojo repertuaro formavimosi pradžia

Tiek Tilžės lietuvių giedotojų draugijai, tiek kitiems XX a. pradžioje spartiai Mažajoje Lietuvoje besikuriantiems chorams nepaprastai stigo lietuviškų dainų repertuaro. Spragą užpildyti ėmėsi Vydūnas ir jo bendraminčiai. Todėl tikslinga išskirti Vydūno indėlį į XX a. pradžios lietuvių chorinę literatūrą. XIX a. II pusėje Lietuvoje tebuvo parašytas tik vienas kitas šio žanro kūrinys: J. Kalvaičio Mišios (1886), V. Kudirkos harmonizuotų dainų rinkinėliai „Kanklės“ (1895, 1899), kelios M. Racevičiaus-Račo, J. Dryjos-Visockio, J. Kalvaičio dainos. Iš to aišku, kaip truko kylančiai Lietuvai chorinių dainų.

Vydūnas ir primygtinai jo raginami Tilžėje gyvenę muzikai pradėjo komponuoti lietuviškas dainas. Ypač daug jų per keletą metų sukūrė Vydūno brolis, muzikas profesionalas, studijavęs Berlyne muzikos akademijoje, A. Storosta. Deja, jo talentas nesusėjo išsiskleisti, nes labai jaunas, 1905 m., mirė. A. Storosta dainos (daugiausia kanklės) Mažosios Lietuvos draugijų buvo mėgiamos ir populiarios. Nė viena šventė neapsieidavo be jo komponuotų dainų. „Lietuva, brangi šalele“, „Šilun namelis“, „Neleisvėje“, „Bernelio skausmas“, „Regejimas“, „Ištekėjusi“, „Laivininko ilgėjimas“, „Laivininko daina“, „Tai ženklime artyn“.

A. Storosta parašė mažosios numerų (chorinių) Vydūno dramoms „Pasilgimas veldėtojo“, „Atbudimas“, „Išvaduojuojas“. Abu broliai svajojo ir planavo sukurti lietuvišką operą.

Lietuvišką giedotojų drau-

gijų repertuarą amžiaus pradžioje papildė Tilžės mokytojų seminarijos muzikos mokytojas, artimas Vydūno bičiulis K. Janzas. Ypač paplito jo dainos „Senovės atminimai“, „Apškelbtomis“, „Nusprūdes žiedelis“ ir kt.

Pažymėtinos W. Wolfe sukomponuotos dainos: „Be tėviškės“, „Bernelio daina“, „Tėvynės balsas“ ir kt.

Didžioji šių autorių dainų daugumu subalsuotos vadovaujantis klasikines harmonijos taisykles, nelabai atsižvelgiant į liaudies dainų melodijų intonacinę bei derminę savitumą. Formalus bendraeuropinės tradicinės harmonijos taikymas šiek tiek niveliavo originalias lietuvių liaudies dainų ypatybes, nacionalinę raišką. Tačiau tuo metu, XIX a. pab.-XX a. pr., profesionaliosios lietuvių muzikos aušroje, dar neturint lietuvių liaudies dainų harmonizuotų pavyzdžių, šių pirmųjų bandymų trūkumai yra suprantami bei paaiškinami.

Daugiausia lietuviškų chorinių dainų srityje dirbo Vydūnas. Jis rinko lietuvių liaudies dainų ir giesmių melodijas, laisvai jas harmonizavo, perkomponavo kitų autorių giesmes, kūrė originalias dainas. Gilindamasis, studijuodamas lietuvių liaudies dainas ir giesmių rinkinius, išspausdintus Mažajoje ir Didžioje Lietuvoje nuo pat M. Mažvydo laikų, Vydūnas gerai pažino muzikinį lietuvių folklorą.

Tad suprantama, kad daugumą savo chorinių dainų Vydūnas sukūrė remdamasis lietuvių liaudies dainų melodijomis, kurių vingius dažnai savaip transformuodavo, tobulindavo, adaptuodavo, nurodydamas, kad dainose mėgino „lietuvišku ritmu, kaip jis žmonių gaidose randamas, pasinaudoti“. Komponuodamas lietuviškas dainas, Vydūnas norėjo suteikti joms daugiau subtilumo, švelnumo, jausmingumo, savotiškai „sukultarinti“ jų harmoniją ir struktūrą, artinant prie akademines muzikos tradicijų, tuo padarant dainas priimtinesnėmis daugumai.

Tokie dainų variantai natūraliai priartėja prie vydūniškojo dainų poeinio teksto ir jį labiau paryškina. Rašydamas žodžius savo ir bendradarbių dainoms, jis su tautosakiniais tekstais elgėsi taip pat, kaip laisvas kūrėjas. Visur gyvenime ieškojęs gilesnės etinės prasmės, kovojęs už praktišką žmoniškumą, dainas Vydūnas traktavo kaip priemonę šioms idėjoms reikšti. Todėl liaudiškus dainų tekstus arba laisvai perkurdavo, arba sukurdavo visiškai naujus.

Toks melodijos ir teksto autorizavimas nė kiek nepakenkė Vydūno dainoms — „Tylus varpeliai“ (šiek tiek transformuota dainos „Saldi, gardi arielkėlė“ melodija), „Nemunas“ (liaudies daina „Plaukeliai mūn geltonijai“), „Tėvynė“ (liaudies daina „Kad aš jokiau per girią“) ir daugelį kitų. Iš kitų išsiskiria ryškiausia originali Vydūno daina jo paties tekstu „Mes Lietuvos vaikai“, taip pat „Kanklės mano rankose“, „Kudikio dienos“, „Rūta“, „Rambynas“, „Žiemos pasaka“, „Vakarelis“ ir kt. Nukelta į 2 psl.

Vienas pirmųjų lietuvių chorų — Giedotojų draugija — su dr. Vydūnu 1926 m.

Antanas Lipskis

PIRMAS ŽINGSNIS

Nesupratau savęs:
kodėl norėjau
netekti šilumos?
Trūko
auštančio tik
ryto,
kad prasidėtų
ir baigtųsi
keliaujanti naktis.

Buvau apgrentas
žaislais,

kai mano
nuogos mintys
repliojo
tarp kojų šiltų
ir motinos rankų.

Buvau kūdikio
pirmasis žingsnis.

VARDAI

Negirdėjo dar niekas,
kad mirtį vadintų
žmogaus vardu:
krikštyto, nekrikštyto,
skiepyto seniai nuo raupų...

Kam svarbu
atskilęs nuo šlaito akmuo:
atlapota nuogai krūtine,
bevardis, kampuotas,
ledynų nutrintas akmuo.
Jis nuogas, be krikšto —
aprengti sunku.
Jis šaltas, kampuotas,
atskilęs nuo šlaito
bevardis akmuo.

Skraidė vėjai atklydę
iš bevardžių nežinomų slėnių,
sugriovę puikybės namus...
Ir vaidino jie prietemų dievą,
rauplėtą, bevardį,
kaip įrašyta antikvarų rašte...

Bevardžiai mes žmonės,
mes vėjai bevardžiai...
Mes pustomas smelis
mėnulio juokingam sapne.

Jei rašysite laiškus žemės dievams —
suminėkit vardus:
išmintingus, sveikus ir ligotus...
Įrašys ten ir jus,
kurie gulit
be užkasto noro...

Neminėkit vardų tikrai tu,
kurie veržiasi štristi
sparnais svetimais...
Gudresni —
nei akmeny iškalti pažadai, —
gerbiami —
vien panteonų...
Neminėkite tu,
kurie mirtį apgavo,
ir jį pavėlavus
ieško dar jų —
anapus juodų spindulių...

Neminėkit ilgai!
kol jie išpažins —
prisiėmę vardus:
spalvingų fontanų,
šikinių raudų,
drebėjimų meilės gitarų...

MĒLYNIEJI DIEVAI

Paverskit mane į žolę,
mėlynieji avelių dievai!
Paverskit iš raliuojančios dainos,
nuneštos į pievą;
iš viso,
kas kartos
ir kas raudos —
mano
piemenėlio dieną.

Sutverk mane, gerasis Dieve,
iš šiltų ganyklos žolynėlių,
iš peteliškės geltonos,
iš Tavo žodžio...
Tu ir aš
ganysim avelės
ganyklose vaikiškų maldų,
kur
mėlynieji avelių dievai
čiobrelis augina.

SENI LAIŠKAI

Parašiau daugybę laiškų:
paupy į smėlį — pirštu;
ledo geles rašiau ant langų
iš turgaus arkliuko belaukiant...

Jausmingų laiškų prirašiau:
visiems,
kurie ilgėjos
tų laimingų sodžiaus juokų,
girdėtų tiesiai iš kliecinčio vėjo...
Visiems parašiau,
tikrai
išsiunčiau dalį aš jų.

Rašiau beraščiams —
jie neiškaitė;
rašiau išmintiems —
jie nesuprato.
Tik tėvas,
palaiminges sūnų ramiai,
prašė rašyti
didelem raidem ir aiškiau...

Paskutinį žvilgsnį pralošęs,
skaitau laiškus savus;
jie širdį graudena —
ypatingai rašyti slaptai
ir raidem didelėm didelėm...

IŠMINČIAI IR PRANAŠAI

Kai išminčiai atidengs
visas kortas
apie pasaulio pradžių ir galą,
juokdarys paklaus:
kada miega žemė?
Ir piemenėlis,
pažiūrėjęs į delną,
save pranašaus:

mano karvutės
visada užmiega
ant numesto šieno —
kai būna sotios...
Ar žemė sotė?
Nežinau.

Esu sau pranašas.
Girdau save pranašystių vandeniu,
maitinu kitus žemės krauju,
kad pajustų,
kaip dygsta
ir prinoksta mirtis...

GUNDYMAS

Dar nesibaigė žemės augimas,
nei lipimas į aukštį kalnų.
Iš žvaigždžių bus statomos pilys,
iš debesų — ežerai...
Bus medžių lapai aukšniai,
paukščiai paversti — angelais...

Bus pasaulis gražesnis.

Neišskrskite, paukščiai,
neišplaukite, žuvys.
Jums auga kiparisų miškai,
bus marios didesnės už žemę.
Stalaktitais paremti kalnai...

Bus gražesnis pasaulis.
Nusilenk tik, žmogau!

VĒLINĖS

Užėjai, patikrinai:
daiktai gyvi,
lyg dar kvėpuotų...

o žmonės —
tik žodžiai paslepti,
negirdimi nei žolei.
Tiktai vardų nudilę palaikai,
sukalti į žemę.

Ateik vėlai,
tylus ir neparduotas...
Tegu išsikalba širdis.
Bus visa ištesėta
ir visa duota:
meilė, viltis,
kraujo
neišgertas lašas...
Sustok laisvai
ir atpažinęs rimtį,
leisk atsiskleisti sielai...
Po tavo suklypimo
išbluks tamsa,
ir naktis
praeis praeis...

Eilės iš memuarų

Už nuopelnus Lietuvos valstybei ir pastangas garsinti Lietuvos vardą pasaulyje prezidentas Valdas Adamkus š.m. spalio mėn. apdovanojo operos solistę Violetą Urmanavičiūtę-Urmaną Lietuvos Kūnigalkščio Gedimino 3-ojojo laipsnio ordinu. Gedimino Žilinsko (Elta) nuotrauka.

Ižiebęs žiburį

Rytų išmintis moko, kad tamsos arba nakties nereikia neapkęsti, peikti ar niekinti; reikia uždegti žiburį, ir tamsa pasitrauks. Iškilias asmenybes, nusipelnusias mūsų tautos atgimimui, kultūrai vadina žiburiais. Jie ypatingi tuo, kad, jiems užgesus, pasitraukus iš šio gyvenimo, šviesa neišnyksta, o sklinda per jų palikimą, nuveiktus kilnius darbus, kūrinius — šviesos nešėjus. Vieni žiburiai išžiebia iš vidinių paskatų ir kūrybinių galių patys, kitus išžiebia kilnios, taurios asmenybės, ant kurių laiko tėkmė dažnai užtraukia užmaršties tamsą. Prisimename Povilą Višinskį, pažadinusį Julijos Žemaitės, Šatrijos Raganos, Jovaro kūrybines galias; Mortą Raišukytę, globojusią Vydūną ir rengusią jo kūrinius spaudoje; prisimename dar kai ką. O kiek yra nežinomų, nepelnytai pamirštų įkvėpėjų, globėjų, rėmėjų, gal ir nebežinosime.

Spalio 18 d. minime šveicaro profesoriaus Juozo Ereto 105-ąsias gimimo metines. Ši aukštos erudicijos, vakariečių kultūros, nepaprastų organizacinių gabumų asmenybė Lietuvos krikščioniškosios kultūros ugdymo, išsilaisvinimo iš okupacijų baruose pelnė ryškaus žiburio, karžygio didvyrio vardą. Nuo pažinties su lietuviais Friburo universitete, kur studijavo Stasys Šalkauskis, Kazys Pakštas, Mykolaitis Putinas ir kiti iškilūs lietuviai, Juozas Eretas pradėjo ir iki gyvenimo pabaigos ejo tarnybą savo antrajai tėvynei Lietuvai.

Kas gi įžiebė tą šveicariškos kilmės žiburį šviesti Lietuvai, kokios liepsnos jam įžiebtį reikėjo? Trumpai, — vieno asmens begalinė tėvynės meilė, begalinis troškulys laisvės tėvynei, tilpęs keliuose žodžiuose mirties akivaizdoje. Ta asmenybė buvo mūsų pamario lietuvis Mikelis Ašmys.

Mikelis Ašmys gimė 1891 m.

Mikelis Ašmys.

gruodžio 6 d. Povilų kaime, Šilokarčemos (Šilutės) apskrityje. 1898-1905 m. lankė Kintų triklasę mokyklą, 1906-1911 m. lankė ir sėkmingai baigė uostamiesčio gimnaziją. Jau tuomet jaunuolis suartėjo su Mažosios Lietuvos tautinio sąjūdžio aktyvistais Martynu Jankumi, F. Ambraziūčiu, A. Baltriu, ėmė bendradarbiauti jų Klaipėdoje leidžiamoje „Apžvalgoje“, įstojo į V. Gaigalaitio vadovaujamą labdaros, kultūros ir švietimo draugiją „Sandora“. Ašmių namuose rinkdavosi Kintų ir apylinkių pažangūs jaunimas.

Pasirinkęs teisę, aukštųjų mokslus M. Ašmys ėjo Karaliaučiaus, Halės, Berlyno, Lozanos universitetuose. Per atostogas studentas aktyviai darbojosi tarp gimtinės jaunimo, Berlyne buvo lietuvių klubo valdybos narys. Be jau paminėtos „Apžvalgos“, jis bendradarbiavo J. Vanagačio redaguojamoje „Birutėje. Lietuviškai vokiškame savaitraštyje M. Ašmys paskelbė straipsnį „Lietuvių kultūra muziejuose“, kuriame išvardintas pasaulio įstaigos ir organizacijos, kaupiančios ir eksponuojančios lietuvišką etnografinę medžiagą, „Pagalboje išspausdino rašinį „Lietuvių skaitlius Prūsijoje“.

M. Ašmys bendradarbiavo ir kitoje Lietuvos bei JAV lietuvių spaudoje, kur dažnai pasirašydavo slapyvardžiais Alfa, Aš. M., Prūsietis M.A., Prūsų Lietuvos jaunikaitis. Iš tokių leidinių buvo „Aušrinė, Jaunimas, Lietuvos žinios, Vienybė lietuvininkų“. Per priverstinę studijų pertrauką (dėl kaulų džiuvos) 1916-1917 m. tėviškėje parengė du praktinius lietuvių kalbos vadovėlius vokiškai kalbantiems žmonėms. 1918 m. pradžioje pasirodė vokiečių skaitytojams skirta M. Ašmio knyga „Lietuvos kraštas ir žmonės“ („Land und Leute in Litauen“), o 1919 m. žurnale „Litauen“ — apžvalginis darbas „Lietuvos liaudies akis“ („Die

Volkswirtschaft in Litauen“). Šiandien Mikelio Ašmio knygos yra bibliografinė retenybė ir mokslininkų bei kolekcininkų itin vertinamos.

Pirmojo pasaulinio karo metais kaizerinė policija atidžiai sekė visus Mažosios Lietuvos visuomenės veikėjus, tarp kurių buvo ir M. Ašmys. 1917 m. Povuose buvo daroma krata, sekliūs ypač domino M. Ašmio rankraščiai. Panašų, kad dėl to jis 1917 m. rudenį skubiai išvyko į Berlyną, o 1918 m. ankstyvą pavasarį persikėlė į Lozaną Šveicarijoje. Čia lietuvių organizacijos jam suteikė pašalpą gydantis tuberkuliozės sanatorijoje. Kiek sustiprėjęs, jis parašė savo doktoratą „Nusikaltimai Prūsų Lietuvoje“ tezes, ruošėsi mokslų daktaro egzaminams. Šiuo metu ir užsimezgė Juozui Eretui lemtinga pa-

Muzikinio gyvenimo ypatumai

Atkelta iš 1 psl.

Žvelgiant iš liaudies dainų autentiškumo pozicijų, Vydūno komponuotos dainos gerojai užgožia etnografinį jų savitumą, natūralumą, tačiau tai nesumažina jų svarbos ano meto koncertinėje praktikoje ir reikšmės mūsų kultūros istorijai.

Nors ir mokėsis muzikos teorijos, Vokietijos universitetuose studijavęs muzikos istoriją, Vydūnas nebuvo pakankamai įvaldęs muzikos kompozicijos paslapčių Dainų komponavime jam daug padėjo muzikai A. Storosta, K. Janzas, W. Wolffas, V. Voska. Todėl aišku, kad beveik visos Vydūno dainos yra savotiški bendraautoriniai darbai.

Norėdamas, kad sukurtosios dainos kuo greičiau paplistų, Vydūnas sudarė ir, bičiulei bei bendramentei M. Raišukytei padedant, išleido du chorinių dainų ir vieną giesmių rinkinį. Reikšminga, kad pirmieji Vydūno dainų rinkiniai pasirodė anksčiau nei J. Naujalo ir M. K. Čiurlionio leidiniai Didžiojoje Lietuvoje.

1904 m., specialiai Vydūno raštų leidimui M. Raišukytės įsteigtoje spaustuveje „Rūta“ Tilžėje, išspausdintas pirmasis Vydūno sudarytas dainų rinkinys „Lietuvos Aidos“, kuriame įdėtos 53 minėtų autorių dainos.

1909 m. „Rūtos“ spaustuve išleido antrąjį Vydūno dainų rinkinį „Lietuvos varpeliai“ su 30-čia dainų ir 2 giesmėmis. Didesnę šio rinkinio dalį sudaro Vydūno dainos (26), liku-

žintis bei draugystė su Mikeliu Ašmiu.

J. Eretas 1918 m. pradėjo dirbti Lietuvos informacijos biure Lozangoje, kartu su M. Ašmiu leido informacinius biuletenius ir žurnalą „Litauen“. Ašmio padedamas, pradėjo mokytis lietuvių kalbos, susipažino artimiau su Friburo universiteto studentais lietuviais.

Įtempta M. Ašmio veikla ir liga pakirto jo sveikatą. 1918 m. lapkričio 22 d. jaunuolis užsikrėtė Šveicarijoje siautėjusiu ispaniškuoju gripu. Ligonio būklė dar labiau komplikavo lapkričio 30 d. prasidėjęs ūmus plaučių uždegimas. Iš ligos patalo pakilti nebuvo lemta. Mirties akivaizdoje jis pasikvietė savo draugą Juozą Eretą, prašė vykti į jau nepriklausomą Lietuvą ir jį pavaduoti tėvynės ateities darbe. Kaip vėliau prisiminė J. Eretas (kalba, pasakyta Miunchene 1977 metais Lietuvos Nepriklausomybės dieną), jį išsikvietė M. Ašmys sakė: „Žinok, Juozai, mirsiu... Suprask mano situaciją, jeigu aš mirsiu, — prisiek, kad tu mano vietoj važiuosi į Lietuvą... Važiok nors vieneriems metams ir liksi visą amžių!“

Prieš užgesdamas, žibury išžiebė naują žiburį: Šveicarijos sūnus nuėjo lietuvių išsvajotomis pėdomis. Ir ėjo ne vienerius metus, o visą gyvenimą, kol gimtajame Bazelyje Šveicarijoje 1984 m. kovo 13 d., pagal jo valią, karštą uždegę lietuviška trispalvė.

Mikelis Ašmys mirė 1918 m. gruodžio 1 d. vakarą Lozanos apskrityje Kantono ligoninėje. Vykdant jo priešmirtinį norą, amžinam poilsiui atgulti gimtojo pamario žemėje, palaikai buvo laidojami specialiaame kaiste.

Algimantas Zolubas

Paskutinis auksinės sukakties akordas

JAV Lietuvos Bendruomenės auksinio jubiliejaus (1951-2001) renginiai, trukę beveik savaitę laiko, buvo apvainikuoti pasaulinio garso berniukų choro „Azuoliukas“ iš Lietuvos koncertu.

Jau valandą prieš koncerto pradžią prie Maria High School buvo jaučiamas didelis pagyvėjimas. Aplink būreliais stoviniavo tautiečiai, užimtos visos artimesnės mašinų stovėjimo vietos. Oriai, šventiškais veidais, pasitempę ir puošūs, rinkosi žiūrovai. Salėje neliko nei vienos laisvos vietos. Tai liudijo, kad vyksta neeilinis renginys, neeilinis koncertas.

Koncerte dalyvavo svečiai iš Lietuvos ir kitų Amerikos vietovių, JAV Lietuvos Bendruomenės vadovai, organizatoriai, nariai, visų kartų lietuviška visuomenė.

Šventinį koncertą įžanginiu žodžiu pradėjo JAV LB Kultūros tarybos pirmininkė Marija Remienė, išreikšdama meilę Lietuvai, dėkingumą Amerikos žemei ir didelį džiaugsmą bendrauti su tautiečiais-menininkais iš Lietuvos.

Po to kalbėjo JAV LB Valdybos pirmininkas Algimantas Gečys. Jis padėkojo salėje esantiems už dalyvavimą. „Visi esame viena bendra šeima, tarsi Lietuvos dalis“, teigė jis. Pirmininkas A. Gečys priminė, kai prieš 25 metus vyko JAV LB 25-čio sukaktiniai renginiai Philadelphijoje, buvo pakviestas dalyvauti berniukų choras „Azuoliukas“ iš Lietuvos. Bet tuometinė Sovietų Sąjunga nedavė leidimo chorui išvykti. Tik po 25 metų, dabar jau iš nepriklausomos Lietuvos, padedančios Lietuvos ambasada, remiant Lietuvos fondus ir Marijos Remienės trisdešimt dešimtą, įgyvendinta sena puoselėta svajonė, išgirsti „Azuoliuką“, kuris garsina Lietuvą visame pasaulyje. Pirmininkas padėkojo visiems remėjams, užbaigdamas savo pasisakymą reikšmingais žodžiais: „Lietuva bus gyva, kol bus gyvas nors vienas susipratus lietuvis“ ir įteikė Marijai Remienei rožių puokštę, kaip padėką už jos atliktą didelį darbą.

Koncertas prasidėjo scenoje ilgai lauktas choras. Choro meno vadovas ir dirigentas prof. Vytautas Miškinis, akompanavo žymus vargonininkas iš Lietuvos Bernardas Vasiliauskas

Švelnių, jaunu, skaidrių, tarsi šaltinio versmė, balsų melodija lengvai nūvilnijo auditorijos skliautais. Tai buvo V. Augustino „Tevynė mūsų“.

Nuostabiai aiški dikcija. Gali suprasti kiekvieną dainos žodį, o žodžiai prasmingi, apdunojantys brangias kiekvieno lietuvių širdžiai vietas, laukus ir miškus, ąžuolus, paparcius ir rūtas. Pirmoje koncerto dalyje skambėjo lietuviška muzika. Tai lietuvių liaudies dainos: „Didel galva pelieda“, „Aik azeli undenia“, atliekant a'capela. Žaismingai ir įdomiai atlikta „Buvo dūda Vilniuj“, susilaukė aplodismentų.

Skambėjo lietuvių kompozitorių J. Tallat-Kelpšos, Z. Kutavičiaus, Z. Venkaus, B. Balakauskienės dainos. Įdomiai, labai dinamiškai ir profesionaliai atlikta M. Martiniacio „Žemaičių plentas“ su solistu Andriumi Laurinavičiumi, buvo šiltai priimta klausytojų. J. Tallat-Kelpšos „Čiuto“ atlikta vyresniųjų grupės, žavėjo balsų lygumu, įdomia dinamika, puikiu atlikimu.

Choras turi savo dainavimo stilių. Tai didelė chorinio dainavimo mokykla. „Azuoliukas“ susikūrė prieš 45 metus, turi 450 dainininkų, išaugino ne vieną žymų solistą. Įspūdį didino lygus, svarus, neforsuotas dainavimas, aiški dikcija, idomi atliekamų dainų dinamika. Dainų tempai, ritmas, pobūdis vis keitėsi. B. Balakauskienės „Pagausiu lietu“, atlikta su akompanimentu, skambėjo gyvai, linksmai, šokio ritmu, subtiliai ir lengvai tarsi pūkas.

T. Leiburo „Vilniaus mozaika“, dainuota daugelio estrados dainininkų, nuskambėjo naujai, jaunatviškai, suprantamas kiekvienas dainos žodis.

Antroje koncerto dalyje girdėjome L. Vilkončiaus, V. Klovos, K. Brunzaitės ir kitų kompozitorių kūrinius. Įdomiai, temperamentingai, kanonu atlikta L. Vilkončiaus „Ai ruktas ruktas“, perspianant jaunesniųjų ir vyresniųjų balsų grupėms, susilaukė karštų plojimų. Žavėjo klausytojus V. Klovos „Rūta žalioji“ atlikta a'capela su tenoro R. Karpio gražiu dainavimu.

Keturi choro vadovo V. Miškinio kuriniai buvo skirti rugsėjo 11 dienos aukų atminimui JAV. Tai „Beati mortui“, „O solutaris“, „Ave Regina Coelorum“ atlikta lotynų kalba, sudėtingas atlikimo atvilgiu kurinys „Mother“ anglų kalba. V. Augustino „Cantate Dominum“ choras atliko lotynų kalba. Dainininkai be ypatingų pastangų įdomiai atlieka įvairaus žanro kūrinius.

Koncerto pabaigoje skambiai, melodingai nuskambėjo B. Gorbulsio, žodžiai Justino Marcinkevičiaus. „Ant kiekvieno kalnelio“. Šiltai ir jausmingai J. Gudavičiaus, žodžiai Vanagėlio „Kur giria žaliuoja“.

Dar ilgai plojant visai salei, choras papildomai atliko amerikietiška dainą, primenančią „spiricuelus“, tuo pagerbdamas angliškai kalbančią publiką.

„Azuoliukas“ išsiskiria iš visų girdėtų ir matytų chorų savo scenine kultūra, inteligentija, dainavimo maniera, nepakartojama dikcija ir dinamika, balsų lygumu, neforsuotu garsu, gražiu tembru. Visa tai negali nežavėti klausytojo ir jis pelnytai skina laurus pasaulio scenose.

Koncerto pabaigoje kalbėjo choro vadovas prof. Vytautas Miškinis. Jis padėkojo likimui, kad Lietuva nepriklausoma ir išsipildė jų svajonė po 25 laukimo metų. JAV LB kvietimu „Azuoliukas“ atvyko į Ameriką ir gali demonstruoti pasauliui talentingos, dainingos šalies meną. Choro vadovas ir choro vyrų grupė įteikė Marijai Remienei lietuvišką suvenyrą. Tai padėką už suteiktą galimybę atstovauti Lietuvos menui garbingame JAV LB 50-čio jubiliejuje.

Sugiedojus Lietuvos himną, žiūrovai palinkėjo „Azuoliukui“ garsinti Lietuvos — dainų šalies — vardą Amerikoje ir sėkmės Utah valstijos festivalyje, o JAV Lietuvos Bendruomenė — didelio ryztio ir ištvėrmės, vienijant lietuvius, dirbant tevynei labai ir lietuviškos išlikimui Amerikoje.

Alina Bičkienė

Smagūs ir naudingi dalykai

Nesigailėjau spalio 7 d. nuvažiuavęs į Lietuvos dienų sekmadieninę dalį LA Šv. Kazimiero parapijos kiemuose ir patalpose. Buvo smagu ir naudinga. Ir malonu, nes temperatūra, nepaisant prognozių, buvo švelni, kaip liaudies daina.

Smagu žiūrėti į darniai sukančias įvairias grupes: „Saulė“ iš Arizonos (vadovė Stasė Jagminiene), „Grandi“ iš Čikagos (vadovė Violeta Fabianovich), Los Angeles jaunimo „Spindulį“ (vadovės Danguolė Varnienė ir Sigita Barysienė). Besigėrėdamas visada bandau

„Azuoliuko“ choras gastroliu JAV-se metu.

Nauji Juliaus Ziz filmai

Vilniuje 1997 metais išleistoje esė knygoje *Laiškai iš Niekur*, rašydamas apie tuometinius Lietuvos jaunuosius, nepriklausomus filmininkus, avangardinio („underground“) kino autoritetas Jonas Mekas rašė, kad jie turėtų atsikratyti paviršutiniško, „socialistinio humanizmo“. Vienas lietuvis, kuris jau yra tikrai išstrūkęs iš jo, yra Julius Ziz (Zizliauskas), Trijų vaizdų kino iniciatorius. Trijų vaizdų kinas buvo entuziastiškai pristatytas Oberhausene. Kas yra trijų vaizdų kinas? Nieko daugiau kaip trys, trys atskiri vaizdai. Galima į šitą kino formą žiūrėti kaip į minimalinę poezijos, haiku formą. 1995 m. birželio mėnesyje Juliaus iniciatyva, New Yorke įvyko pirmasis tarptautinis Trijų vaizdų kino festivalis. O Modernaus meno muziejus, New Yorke, kitų metų pradžioje ruošia Juliaus filmų peržiūrą. Tai neeilinis įvykis.

Praėjo keli metai nuo čia minimos Trijų vaizdų kino peržiūros, o New Yorke gyvenantis naujosios išveivų bangos mūsų tautietis, J. Meko mokinys Julius Ziz jau padarė ne vieną naują savo filmą. Po filmo „Eldorado“, vaizduojančio lietuvių emigrantus Brazilijoje (apie tai buvo rašyta š. m. birželio 30 d. *Draugo* šeštadienio priedo laidoje), J. Ziz ėmėsi naujų juostų. Šiemet Paryžiuje, o taip pat Edinburgo (Škotija) tarptautiniame kino festivalyje buvo rodomas naujas 25 minučių J. Ziz filmas (16 mm juostoje) neįprastu pavadinimu „Ir gimė kiaulė“ (And the Pig was Börn). Pasak J. Meko, tai peo- tinis filmas, kuriame apmąstomas 20 amžius. Lygin- damas šį savo mokinio filmą su tame pat festivalyje rodytu prancūzų režisieriaus J. L. Godar filmu ta pačia tema, J.

dėti vietoje, neptisiant amželio. Gaila, kad Lietuvos dienų programos knygelėje po nuotrauka nėra „Teviškes“ narių pavardžių. O norėčiau kažkaip išskirti tą vidury stovėjusią, prasmingą judesį ir malonaus balso dainininkę. Teisminiai vardai — Juratė.

Sventės pabaigoje malonias dainas gražiai padainavo ir parapijos choras, vadovaujamas Viktoro Raliū.

O dabar šnekėtelkime apie naudingus dalykus. Aišku, yra naudinga susitikti su seniai regėtais bičiuliais. Naudinga pasidairyti parodose: gintaro papuošalų, rankdarbių, keramikos, drožinių, juostų, lini- nių drabužių, lėlių, priedėkų ordinių bei medalių ir t. t. Stabtelėti prie vieno kito prekybos. Ar įdomiai stebėti kiaušinius marginančius vaikus, ar pavartyti išdėliotais, Lietuvoje puikiai išleistais, iliustruotas knygas, arba neatstebėti jaunų vyrų ąžuolų ištvėrmė, taip ilgai entuzia- tingai būriuoti ir išstovėti prie kiosko, sinkuojančio lietuvišką alų ir kitus svaigalus. Man buvo naudinga netikėtai surasti kasėt su pernai suža- vėjusios solistės Aušros Liut- kutės koncertiniu repertuaru. Bet pats naudingiausias lai- mikis — tai Los Angeles Vyrų kvarteto naujai iškepta kom- paktinė plokštelė. Ją man praeidamas įteikė Rįptautas Dabšys. Sako: kritikai. Koks ten iš manęs kritikas, juolab muzikos bare.

Pr. Visvydas

Mekas tvirtino: „Jei Godaro filmas gali būti apibūdinamas, kaip plakatas, tai Ziz juosta yra poema. Aš negaliu pasakyti, kuris iš jų man labiau patinka“.

O pats J. Ziz man paaiškino, kad šis jo filmas vaizduoja tiek praėjusio 20 amžiaus katastrofas, tragedijas, viską griau- nancius karius, tiek ir gerus, šviesius laikotarpius. Štai du vienas kitam priešingai šio filmo vaizdai, praėjusiame amžiuje nutikę toje pat New Yorko vietoje — Times aikštėje (Times Square): vieni filmo kadrai vaizduoja Antrojo pasaulinio karo pabaiga besidžiaugiančią, šventiška nusiteikusių minią, o kiti — toje pat aikštėje prieš karą Vietname rūsčiai protestuojančias demonstracijas.

J. Ziz sakė, kad šiame filme jis panaudojo senas, daugiausia kitų nenaudotas, kino juostas, saugomas „Anthology Film Archives“.

Ši J. Ziz filmą gal pamatys ir vilniečiai, jei ateinančiais metais Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus surengs numatomą J. Meko ir jo mokinių programą — parodą.

— Dabar Paryžiuje esančio Europos Televizijos kanalo užsakymu darau 90 minučių filmą „Jono Meko portretas“. Tai bus visam pasauliui rodomas televizijos filmas apie mano mokytoją — visuose kontinentuose pagarsėjusį

avangardinio kino pradininką Joną Meką, — pasidalino savo planais Vilniuje viešėjęs J. Ziz.

Filmas vaizduos, kaip į Va- karus pasitraukusį ir į JAV patekusį lietuvių, J. Meką, suvilioja New Yorkas, kuris įkvepia jo pirmuosius filmus, pirmus vaizdus apie išveivijoje atsidūrusius savo tautiečius — kultūros, meno, visuome- nines ir politines veiklos žmones. Filme bus pavaizduota, kaip vėliau J. Mekas daly- vauja Amerikos naujojo kino kūrime, kaip įsteigė Filmų kūrėjų kooperatyvą, Filmoteką, pagaliau avangardinio kino centrą — „Anthology Film Archives“.

Tam, kad sukurtų savo mokytojo kinoportretą, J. Ziz žiūrovus pakviečia sekti J. Meką jo kelionėse po pasaulį, po jo mėgstamas New Yorko vietas, o taip pat jo vaikystės pėdomis, išpaustomis gimtamejame Semeniškių kaime ir apdainuotose jo *Semeniškių idilėse*.

Filmo kūrėjas J. Ziz taip pat kalbina įžymius žmones — J. Meko bičiulius ir kolegas, kad atskleistų šį neeilinį, išskirtinį žmogų, jo veiklą ir aplinką, kurioje jis dirba.

Juostoje numatoma panaudo- doti J. Meko filmų fragmentus.

Algimantas Antanas Naujokaitis

Julius Ziz (kairėje) su dainininku Aidu Bareikiu, taip pat gyvenančiu New Yorke. Audriaus Naujokaičio nuotrauka.

Alma Mater Musicalis Vilniuje

Pagelto Lietuvos medžiai, pranašaujantys artėjantį rudienį. Dangų skrodžia išskendanciu paukščių pulkai. O didieji Lietuvos miestai atjau- nėjo. Į juos iš visos šalies susi- rinko jaunimas, pasirėngęs kopti mokslo laiptais. Daug kam, tik pradėjusiems studijas, naujovė bus Lietuvos muzikų rėmimo fondo rengiamas koncertų ciklas „Alma Mater Musicalis“ Šv. Jonų bažny- čioje. Nebe pirmus metus stu- dijuojantiems tai jau nebe naujiena: ciklas gyvuoja de- vintus metus. Kurie šiais kon- certais pradėjo domėtis prieš devynerius metus, nuolat bu- voja ir dabar. Todėl pilnu- telėje bažnyčioje galima pama- tyti ir jaunuolių, ir pagyvenu- sių, ir žilagalvių profesorių, kuriems tai yra gera galimybė susitikti su žymiausias Lietu- vos menininkais: atlikėjais, kompozitoriais. Savo poziciją ir muziką, į šio ciklo koncertų programas ir atlikėjus turi prą- gą išsakyti aukštųjų moky- kly rektorai, o programas komentuoja ir koncertus veda gerai žinomas muzikologas, Lietuvos muzikos akademijos docentas Adeodatas Tauragis. Įprasta, kad koncertai vyksta kiekvieno mėnesio pirmąjį pir-

madienį 18 valandą. Jų gali klausytis ir visi Vilniaus sve- čiai.

Taigi, į šių mokslo metų „Alma Mater Musicalis“ ciklo pirmąjį koncertą Lietuvos muzikų rėmimo fondo direktorė Liucija Stulgienė sukvietė spalio 1-ąją, savo įžanginiame žodyje priminusi skaudžiąją rugsėjo 11-osios tragediją New Yorke ir Vašingtone, ir pasky- rusi šį koncertą aukų atminimui. Kaip ir kasmet, šimt prieš koncertą žodį tarė šeimininkai — Vilniaus uni- versiteto laikinai einantis rek- torius praeinantis akademikas Benediktas Juodka. Muzikolo- go A. Tauragio įtaigus žodis padėjo klausytojams geriau suvokti koncerte atliktus II Purcell „Funeral Music of Queen Mary“ (Gedulinga mu- zika, skirta karalienei Mari- jai), C. Monteverti „Beatus vir“ (Laimingas, kas Vieš- paties pagarbai bijo) ir J. S. Bach „Messe A-dur“. Tarp atlikėjų, be vilniečių solistų G. Skerytės, L. Jonutytės, A. Jan- nuto ir I. Misiūros-Tumanov bei senosios muzikos ansamblio „Musica humana“ (meno vadovas profesorius A. Vizgir- da), buvo šiauliečiai — Šiaulių berniukų choras „Dagilėlis“

(meno vadovas R. Adomaitis), Šiaulių pučiamųjų instru- mentų ansamblis ir Šiaulių valstybinis kamerinis choras „Polifonija“, vadovaujamas do- cento Sigito Vaičiulionio, kuriam teko pagrindinius koncer- to programos rengimo ir atli- kimo krūvis.

Būsimosiuose „Alma Mater Musicalis“ koncertuose klau- sytojai susipažins su Lietuvos valstybinės premijos laureatų kompozitoriumis Vidmanto Bartulio, dirigento profesoriaus Juozo Domarko, operos solistas profesorės Irenos Mil- kevičiūtės kūrba, Vilniaus kunigų seminarijos klierikų choro (meno vadovas Modestas Pitėnas), diksilendo „Sweet Jazz Band“ (meno vadovas Raimundas Arnašius), Vilniaus konservatorijos muzi- kinų kolektyvų bei solistų at- likimo menu. Prieš koncertus kalbės Vilniaus aukštųjų moky- kly rektorai.

Ciklo koncertų klausytojams į pagalbą atėjo Lietuvos mu- zikų rėmimo fondo išleistas lankstinukas, supažindinantis su atlikėjais ir jų programomis, taip pat primenantis, kad šią programą remia Lietuvos Respublikos Kultūros ministe- rija, o 2002 metų sausio 30 dieną Lietuvos muzikų rė- mimo fondui sukanka dešimt metų.

Muzikologas Vaclovas Juodpusis

„Teviškes“ kapela linksmino „Lietuvių dienų“ dalyvius Los Angeles, Calif. Iš kairės: Herkulis Stro- lia, Leonidas Ragas, Alfonsas Seniūnas, kapelos vadovė Stasė Jagminiene, dainininkė Jūra Bakai- tenė, Vilius Mikaitis, Gintaras Juknys.

Leidiniai

Ketvirtoji dovana

Naujausias A. Lipskio poezijos rinkinys — *Eilės iš memuarų*, gausus eilėrašciais (jų galėtų būti mažiau, pasigendama kruopštesnės autoriaus atrankos), iliustruotas spalvotomis jo paveikslų reprodukcijomis, tik būtų daug efektingiau, jeigu jas matytume ne knygos gale, o tarp eilėraščių arba jų skyrelių, kaip kituose A. Lipskio poezijos rinkiniuose. Tiesa, ir šio rinkinio piešiniai suderinti su atitinkamos temos eilėrašciais, bet tik *Eilės iš memuarų* puslapiuose iliustracijos spalvotos.

Dėmesio verti trumpi, zaismingi ir kviečiantys susimąstyti eilėraštkukai, po „Iš epigramų“ antrašte, Pvz.:

*Tu ir aš
buvome maži skorpionai,
neturintys nuodų...
Kai bučiavo mus motinos —
mes gelėme
jų mylinčias lūpas
savo įkyrumo nuodingu juoku.*

arba:
*Aš atėjau,
bet tavęs nebuvo.
Žiūrėjau į debes,
ir tavęs nemačiau...
Kai nusikvatojo beržas,
pamačiau —
esi sula
ir tave geria
pavasaris...*

Kaip ir ankstesniuose savo rinkiniuose, autorius mėgsta skyrelius pradėti kurio nors

Antanas Lipskis. *Eilės iš memuarų*. Eilėrašciai ir tapyba. Išleido Lietuviškos knygos klubas, 2001 m. Čikagoje. Aplankas ir iliustracijos Antano Lipskio. 164 psl., kietais viršeliais, iliustruota spalvotomis A. Lipskio kūrinių reprodukcijomis. Gaunama Draugo knygynėlyje, 4545 W. 63rd Str., Chicago, IL 60629; kaina nepažymėta.

Tai jau ketvirtoji Antano Lipskio poezijos knyga — dovana „meno ir eilių mylėtojai“. Į poezijos pasaulį nedrasiai žengęs 1989 metais su pirmuoju eilėraščių rinkiniu *Kai saulė liepė*, po dešimtmečio (1998 m.) jau drąsiau pateikęs skaitytojams *Rausvą dagio žiedą*, o metais po to — 1999-aisiais — *Žvilgsnius*, autorius nustebino savo dvigubu talentu, taip veržliai išsiliejęs, galima sakyti, jau jam sulaukus brandaus (net pensininko) amžiaus.

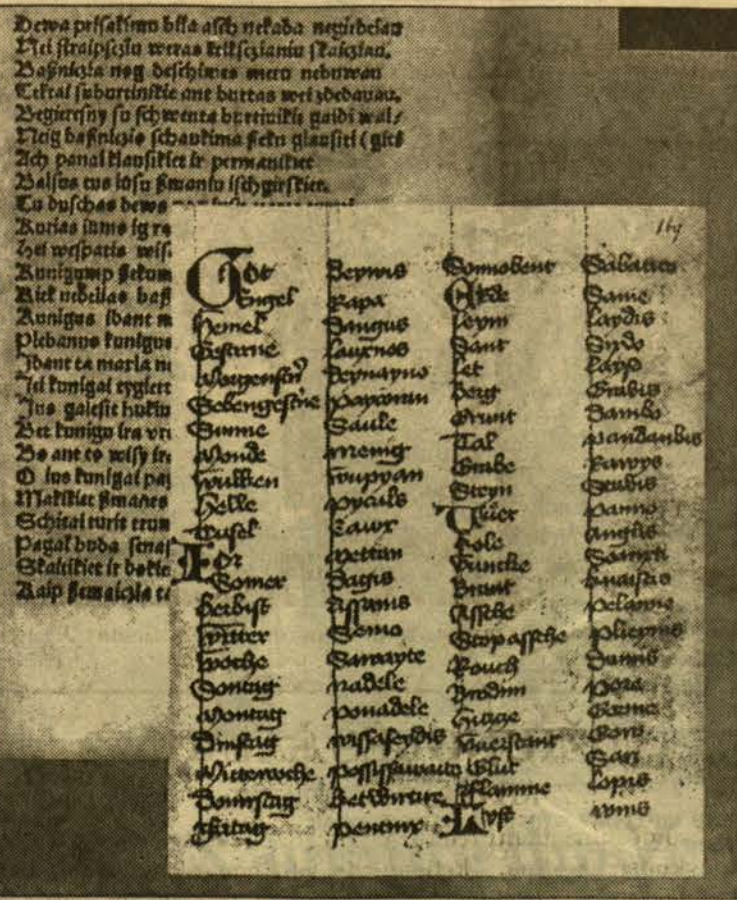
Tačiau Antano Lipskio poezija jokių būdu nėra „sena“ — o poetas — tradicinių eilučių rikiuotojas, kaip kartais pasitaiko, kai vyresnio amžiaus žmogų mūzos sugundo paklausti po šviesius Parnaso slėnius. A. Lipskis paprastas, nuoširdus, gilias tikintis, bet tas tikėjimas taip pat kiek ne-tradicistiškas, kaip jis prisipažįsta viename eilėraštyje, išspausdintame *Rausvo dagio žiedas* rinkinyje:

*Tikiu!
Mačiau Dievą čia žemėj:
apsirengęs augo medžiu,
kalbėjo žmogum,
bangavo jūra saulela...
Nudžiugęs
norėjau šokti į ją, tik vėjas
staugus
sulaukė mano kritimą
į amžiną guolį...*

Nors A. Lipskio poezija palyginti moderni, ji vengia visiškai pasinerti abstrakte, tad lieka priimtina ir jaunesniam, neatstumdama ir vyresnio skaitytojo. Tematika labai įvairi, galima sakyti — šokinėjanti tarp daugybės idėjų, vaizdų, įvaizdžių, tarytum autorius negali apsispręsti, kas jam labiausiai prie širdies. O gal jis visgi jaučia praskriejančio laiko grėsmingą alsavimą, tad skuba išsakyti slapčiausius savo ilgesius, godus ir rūpesčius. Tą daugialypį ieškojimą gan tiksliai nusako posmas iš rinkinio *Žvilgsniai*:

*Iš dainuojančio miško
pirkau visą glebį
pušimis šlamantių sonatų...
Vietoj laukinių gėlių,
pirkau žiemos liūdėsį, išlikusį
tarp pernykščių astrų.
Pirkau paukščių čiulbesį,
žiedų dejavimą, —
ir sudėjau viską
į giesmynų našlą...*

„Taip buvo kadaise“

Lietuvių kalbos. Lyginamoji istorija paskutinio viršelio faksimilė.

kito poeto ar poetės posmeliu, tarytum ieškodamas įkvėpimo ar atramos. *Eilės iš memuarų* puslapiuose sutinkame Antano Jasmanto, Janinos Degutytės, Onės Baliukonės, Sigito Gedos ir kitų poetų kūrybos nuotraukas, labai vykusiai įvedančias į paties A. Lipskio skyrelyje gvildinamas temas.

A. Lipskio poezija glaudiai asmeniškai; savotiškai tradicinė, bet, įvilktą į modernų rūbą, parodo autorių, kaip surbendrusią asmenybę, sįjįjančią savo brandaus gyvenimo patirtis tankiu atsiminimų sietu, pro kurio langelius byra ir liudėsų, ir džiaugsmų, ir praeties nostalgija.

Nauja lietuvių poezijos knyga angliškai

2001.10.04 Rašytojų sąjungos klube buvo pristatyta tikrai nemaža lietuvių poezijos rinkinė lietuvių — anglų kalba *Gyvas atodūsis, Breath Free*. Jos sudarytojas ir vertėjas — niujorkietis Vyt. Bakaitis.

Įžanginiame žodyje Rašytojų sąjungos pirmininkas Valentinas Sventickas pastebėjo, kad pirmą kartą išeina tokia stambi (500 psl.) poezijos knyga, kurios išleidimo nesvarstė ir niekaip kitaip nesikišo jokia redakcinė kolegija ar kitas kolektyvinis organas. Visa ji — Vyt. Bakaitis nuopelnas. „Matyt, pribrendome ir tokiam asmeniniam požiūriui į leidybą“, — kalbėjo V. Sventickas. Todėl ši knyga jokių būdu nelaikytina antologija, nors autorių sąrašas driekiasi nuo Kristijono Donelaičio iki Marijaus Pakšto.

Pats V. Bakaitis paaiškino, kad jo pasirinkimą lėmė ne vien poetų iškilumas bendrame lietuvių literatūros kontekste ar jo asmeninės simpa-

tijos, bet ir galimybė išversti į anglų kalbą, suteikti kūriniui panašią išstobulintą formą ir skambesį, kuris yra labai svarbus. Vertėjas sako, kad jis nesivadovavo nei patriotiniais, nei religiniais ar kitokiais kriterijais. Atsirenkant taip pat svarbu buvo, kiek kūrinyje randama tikro poetinio jausmo. Jis dėkojo dailininkui L. Orantui ir visiems prisidėjusiems, kad knyga taip patraukli išoriškai, o ir visas jos pavadas, paėmus į rankas, vilioja giliau pažvelgti į turinį.

Po įžanginių žodžių vyko aktorius A. Venslovo ir paties V. Bakaitis savotiškas duetas, kai jie pakaitomis skaitė Fausto Kiršos, Kazio Binkio, Henriko Radausko, Jono Aisčio, Kazio Bradūno, Gintaro Patacko, Sigito Gedos, Sigito Parulskio eilėraščius, žinoma, abu skirtinga kalba, tuo sudarydami galimybę susirinkusiems paieškoti formų panašumo.

Antroji susitikimo dalis buvo skirta lietuvių literatūros

vertimų į užsienio kalbas ir jų populiarinimo pasaulyje klausimams. Ta proga čia pat buvo galima pamatyti nedidelę lietuvių autorių leidinių sveičiomis kalbomis ekspoziciją. Akivaizdu, kad didžiąją jų dalį sudaro čia pat Lietuvoje leistos knygos. Visiems suprantamas noras ir būtinybė plačiau pasisiekti pasauliui, bet šandien apie vertėjų, leidybos, savireklamos ir net savotiško agresyvumo stoką vertia kalbėti ypatingos aplinkybės, nes kitais metais Lietuvai tarp tautinėje knygų mugėje Frankfurte suteiktos pagrindinio sveičio teisės. Tai puiki proga ir savotiškas egzaminas, kurį gerai išlaikius galima tikėtis pralaužti lietuvių literatūros nežinomybės ledus ne tik Europoje. Yra nemaža ženklu, jog nesame tokie neįdomūs, kaip kartais bandome save įtikinti. Šios ir artimos mintys atsispindėjo visų pasisakiusių kalbose — kultūros viceministrės Inos Marčiulionytės, PEN klubo Prezidento Almantos Samalavičiaus, viešosios įstaigos „Lietuvių knygos“ direktorės Aušrinės Juodikytės, Rašytojų sąjungos užsienio projektų vadovo Eugenijaus Ališankos.

Pabaigoje poetė Eglė Juodvalkė Vyt. Bakaitis paklausė, kaip suprasti tokį prieštarą klausomos pavadinimo vertimą, kurio prasmės vos ne diametraliai priešingos. Vyt. Bakaitis paaiškino, kad tai iš dalies atspindi vertimo principą, kuriuo jis vadovaujasi. Pirmiausia jam į galvą atėjo angliškasis pavadinimas, kurio prasmė, tarkim amerikiečiui, labai aiški, suprantama ir priimtina. Atodūsis siejasi su paskutiniu atodūsiu, bet pavadinimas sako, kad tai gyvas atodūsis. Vadinasi, kad visgi laimi gyvybę, kuriai jėgos suteikia poezija.

Žilvinas Beliauskas

Iš kairės: Aušrinė Juodikytė, Vyt. Bakaitis, Eugenijus Ališanka, Valentinas Sventickas, Ina Marčiulionytė, Almantas Samalavičius, Žilvino Beliausko nuotr.

Veikalas apie baltų kalbas

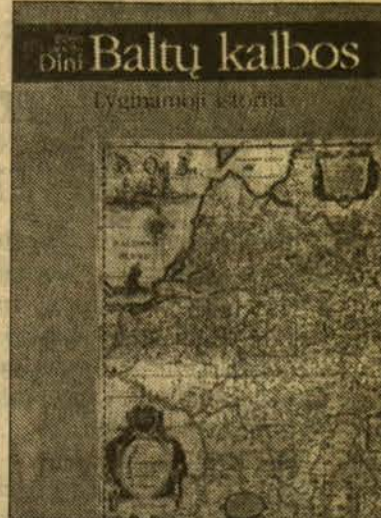
1997-ais Pietro Umberto Dini paskelbė savo išsamų veikalą *Le lingue baltiche* (La Nuova Italia Editrice, Scandicci, Firenze). Šitas darbas duoda visą reikalingą informaciją apie baltų kalbas ir jų raidą nuo seniausių laikų iki dabarties. Autorius nagrinėja gyvų ir jau mirusių baltų kalbų tarpusavio ryšius ir santykius su kitomis gimininėmis ir negimininėmis kalbomis. Kultūrinis fonas išryškina. Politinės realijos taip pat nagrinėjamos.

Bet šioji knyga buvo parašyta itališkai. Todėl labai svarbus įvykis, kad dabar turime šito darbo lietuvišką ver-

timą. Vertė Henrikas Zabulis iš italų kalbos. Vilniaus universiteto Baltistikos katedros vedėjas profesorius Bonifacas Stundžia buvo šio tomo specialusis redaktorius.

Knygos autorius, profesorius Dini, gimė 1960-ais metais. Jis dar jaunas, bet jau atliko nemažai stambiųjų tyrinėjimų. Džiaugiamės, kad dabar turime jo knygos apie baltų kalbas lietuvišką vertimą. Linkime jam daug sėkmės atities planams.

Pietro Umberto Dini: *Baltų kalbos. Lyginamoji istorija*. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. 539 psl.

Parengė Prof. Alfred Bammesberger, Katholische Universitäre Eichstätt, Vokietija

Leidiny LB sukakčiai pažymėti

Lietuvai ir lietuvybei. Bronius Nainys. Leidiny JAV Lietuvių Bendruomenės veiklos penkiasdešimtmečiui paminėti. Dvieju dalių, 176 psl. knyga. Taigi nestora, taikyta neturinciam laikui, bet apie Bendruomenę skubiai ir daug norinciam suzinoti skaitytojui.

Pirmoji dalis: „Bendruomeniškumo esmė“. Joje, pasiremiant zinomais lietuvių filosofais, mokslininkais, istorikais, teoretikais bei praktikais suglaustai aptariama tautos, valstybės, tautinės valstybės samprata, jų santykiai, Lietuvos valstybės seimų bei autoritetinis laikotarpiai, Lietuvos valstybės ryšys su lietuvių tauta ir 19-20 šimtmečių sąvartojė tautos budimo laikotarpiu susiformavusi ir nepriklausomos valstybės išugdyta visuomenė. Jos okupanto iš Lietuvos išvytos dalies blaškymasis nežinioje, ieškojimas išeities, likiminiai sprendimai tautos išlikimo užsienyje pozicijai, visų užsienio lietuvių

jungties filosofija, išvystiusi Lietuvių Bendruomenės idėją ir pagal ją, valstybės įvaizdžiui, sukūrusi visiems užsienio lietuviams bendrą tikslų siekiantį visą lietuvių telkinį. Bendruomeniškumo esmę suvokiantis skaitytojas šioje dalyje ras savo samprotavimus pagilinančių minčių, nesu-

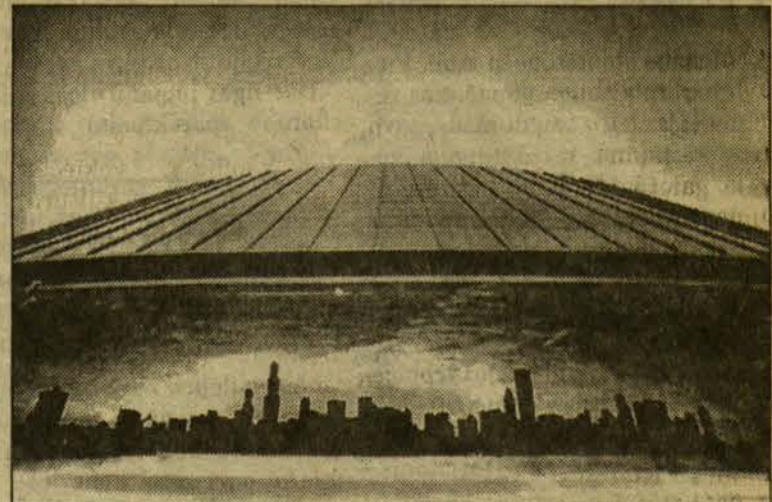
NEUŽMIRŠTA IR SAVO GYVENAMOJO MIESTO

Algimantas Kezys — vienas darbščiausių užsienio lietuvių fotomenininkų, kasmet suruošiantis vis naujų parodų, išleidžiantis leidinių. Naujausias: *Čikaga 2001 — architektūros fragmentai*. Tai katalogas A. Kezio fotografijų parodos, turėjusios įvykti š.m. rugsėjo mėn. Vilniaus „Sostinės dienų“ metu, bet dėl susidėjusių aplinkybių buvo nukelta vėlesniam laikui.

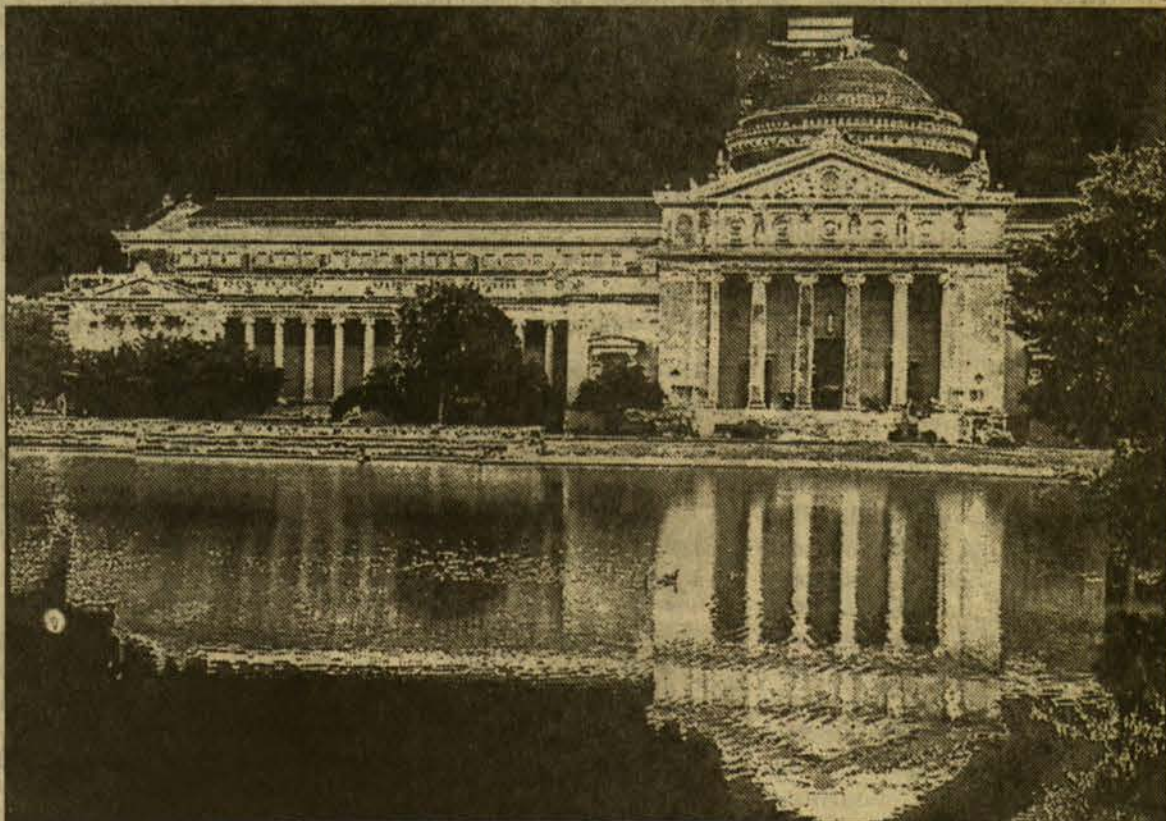
Katalogas nedidelis, vos 19 psl. Viršelio autorius — Vincas Lukas, įvadas LR gen. konsulo Čikagoje Giedriaus Apuko. Visos fotografijos iš 2001 m vasaros.

Kaip ir daugelyje vėliausių Algimanto Kezio fotonuotraukų, kataloge spausdintosios

atspindi „kompiuterinės technikos įtaką“. Autorius nuolat ieško ir vis atranda naujų formų, įžvalgų, netikėtų perspektyvų.

Algimantas Kezys. Adler planetariumas ir Čikagos miesto panorama.

Iš A. Kezio katalogo Čikaga 2001 — architektūriniai fragmentai.